

תורה ודעת

יו"ל ע"י 'קהל עדת ירושלים' ♦ גליון 96 ♦ פרשיות ויגש - ויחי ♦ טבת תשס"ט

ביאורי תורה

מתורתו של רבינו הגאון רבי לייב מיינצברג שליט"א

פרשת ויגש

את הדרכים ופעלה את פעולתה על ידיכם, מבלי שתדעו עד כמה מכוונים הדברים לתכלית הפוכה לחלוטין ממטרתכם.

*

מידה עליונה זו היא מן הדרגות היותר גבוהות הקיימות אצל הצדיקים הגדולים העומדים לפני האלוקים, שיש אשר הקב"ה מכניס בלבם נטיה לעשות מעשה בלתי מובן, הנוגד לכאורה את דעתם ורצונם הפשוט, ולפעמים אף עומד בסתירה להשקפתם וארחות חייהם, מבלי שיהיה להם עצמם הבנה והסבר מניח את הדעת, על מה ולמה הם עושים כן, ורק ברבות הימים יתברר להם כי רוח הקודש היא אשר הניעתם, והפעימה בהם מעין רצון בלתי נשלט לעשות את המעשה אשר עשו. כך משיגים הצדיקים לפעמים את מעשה עצמם למפרע,

ואתם לא הייתם אלא שלוחי המקום להביאני מצרימה ולהעלות אותי למלכות.

בשתי התשובות הללו, מציין יוסף גם שתי טובות שונות שצמחו ממכירתו: בתשובתו הראשונה, הריהו מציין את התועלת שצמחה בעבורם ולצרכם: "כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם". שכן התשובה הראשונה מציינת את הצלחת מעשה האחים אשר מכרוהו מצרימה, וכאילו אומר להם, אילו ידעתם כי כך יהיו פני הדברים, הרי אף לכתחילה היה ראוי שתעשו כן, ואם כן, למרות שבלבכם נתכוונתם להשיג מטרה אחרת שלא צלחה, הרי בדיעבד הביאו לכם מעשיכם תועלת מאין כמוה, ולכן אין לכם להצטער, כי אם לשמוח על הצלחת מעשיכם ועל הטובה שיצאה מהם.

אך בתשובתו השנייה, הריהו מציין את התועלת שצמחה בעבורו, כאשר כל חלומותיו נתגשמו, חרף מחשבת האחים אשר עשו ככל שביכולתם כדי למנוע את הדברים: "וישימיני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים". כאן, אין המדובר רק בתועלת עקיפה שנבעה ממכירתו, אלא בתוצאה הפוכה לחלוטין מכוונת המכירה, שהרי הם מכרוהו לעבד, מתוך כוונה להורידו לשפל המדרגה, והקב"ה הפך את מעשה מכירתו לשורש עלייתו לגדולה. הנה כי כן, לגבי תוצאה הפוכה כגון זו, פוטר יוסף את אחיו מכל האחריות על מעשיהם, ואומר להם, מה לכם כי תצטערו על מחשבתכם להרע לי, והלא אדרבה, פעולותיכם אלו, הן אשר סללו את דרכי להשיג את גדולת המלכות. וכיון שכך אין זה אלא מעשה אלוקים שלא נמסר כלל לשיקול דעתכם, כי לא אתם שלחתם אותי הנה, אלא יד האלוקים כיוונה

א. ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם... ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים וישימיני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים

(מה, ה-ח).

שתי תשובות השיב יוסף לאחיו, העומדים נבהלים מפניו בצער ובחרטה על מעשיהם: האחת - "ועתה אל תעצבו... כי מכרתם אותי הנה" וגו'. ועוד - "ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים" וגו'. ואם כי כלל הדברים נראים דומים זה לזה בעיקר עניינם, הרי שלשון הפתיחה "ועתה" שחוזר ונשנה בשני הכתובים, מורה ששתי תשובות לעצמן הן, וכל אחת מהן באה לציין ענין שונה.

ונראה, כי שתי התשובות הללו הן שתי צורות התייחסות למעשה מכירתו ותוצאותיה, והשניה עמוקה מן הראשונה:

ראשית דבר, משיב יוסף לאחיו בפשטות, אל לכם להצטער על מעשיכם, כי הרי בסופו של דבר נתברר שעשיתם, שלא בידעין, מעשה טוב. ולכן, מה לכם להתעצב על מחשבתכם, אחר שהאלוקים חשבה לטובה.

אולם על כך מוסיף יוסף ואומר, כי בעומקם של דברים, הטעם שאין לכם להצטער על מעשיכם הוא, לא רק משום שהתוצאה היתה לטובה, אלא משום שאין אלו "מעשיכם" כלל, שכן מאחר שלא היה בדעתכם - ולעולם לא הייתם מעלים על דעתכם - להביא לידי תוצאה זו, הרי כל המאורע מעשה האלוקים הוא, כי "לא אתם שלחתם אותי הנה, כי האלוקים" שעשה זאת באמצעותכם,

הודעות

ניתן להצטרף כמנוי קבוע לבטאון

תורה ודעת

תמורת 10 ש"ח לחודש

כמו"כ ניתן להשיג

אוגדני תורה ודעת תשס"ו - ז

מחיר כל כרך 50 ש"ח

לפרטים 0527653301

בעז"ה עומדים אנו להוציא לאור

אוגדן חלק ג

גליוני שנת תשס"ח, סב - ז

אי לכך אנו מבקשים מכל מי שיש בידו הערות או תיקונים בגליונות אלו, נא להודיע למערכת בהקדם בטלפון 05276515923 / 0527673009

בכדי שנוכל לתקנם

ולהוציא דבר מושלם ומתוקן מתחת ידינו.

משתאים ומחרישים לדעת כי הקב"ה כיוון אותם לעבר המקומות הנכונים, אף על פי שלא היו יכולים לצפות בשעתם את משמעות הדברים ותוצאותיהם.

רוח קדשו של הצדיק, המוליכה אותו כאילו מעצמה לעבר מקומות שונים שלא מדעתו ושלא בכוונתו, זוהי הדרגה הבסיסית במעלות מידה זו. זאת מצינו אצל דוד המלך שאמר (תהלים קיט, נט) **"חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך"**. שעל כך אמרו חז"ל (ויק"ר לה) - **אמר דוד, רבונו של עולם, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות**. זוהי המדרגה הפשוטה יותר, כאשר בתחילה העלה במחשבתו לעסוק בעניינים אחרים, ויד ה' היטתה אותו לכיוון צעדיו לעבר פתחי תורה.

מדרגה נוספת מובא בספרים הקדושים לגבי אברהם אבינו ע"ה, כשעקד את יצחק בנו על גבי המזבח, ע"ד האמור "וישלח את ידו ויקח את המאכלת", וכדמטו משמיה דהרה"ק מרימנוב זיע"א (עיין 'פרי צדיק' להר"צ הכהן מלובלין פרשת מקץ א) **שבכל מעשה שהיה לרצון ה' יתברך היו אבריו של אברהם אבינו ע"ה עושין מעצמם מרוב הזריזות, וכן היה בכל מעשה העקידה, זולת במעשה לקיחת המאכלת שלא היה ברצונו יתברך שלא רצה לשוחטו, לכן לא רצו ידיו של אברהם אבינו ע"ה ליקח. רק אברהם אבינו ע"ה חשד את עצמו שמא הוא מהסתת ועצלות היצר הרע ועל כן כתיב וישלח את ידו בכח ליקח את המאכלת** (ועיין עוד 'אוהב ישראל' להג"ק מאפסא ליקוטים חדשים לך-לך). זוהי מדרגה עמוקה מן הראשונה, כי לפי דעת אברהם אבינו ע"ה באותה שעה, מצות השי"ת אחת היתה להעלות את בנו לעולה, ואף הוא לא הכיר במשמעות כבדות הידים והעדר הזריזות, שרוח הקודש היא המפעמת בו להראותו כי המעשה הנכון לעשות הוא דווקא למשוך ידו ולא לעשות מאומה, כאשר נתברר לו תיכף באותה שעה.

אך המדרגה היותר גבוהה היא זו אשר מצינו בפרשה דגן, בה למדנו יתר על כן, כאשר שבטי י-ה גומרים בדעתם למכור את יוסף אחיהם, אף על פי שהדברים נתפסים בעיניהם כמידה של חטא, והם עומדים ומצטערים לפניו

בחרטה גמורה על מעשיהם, והנה בסופו של דבר מתברר להם כי "לא אתם שלחתם אותי מצרימה - כי האלוקים", הוא ולא אחר, כי רוח הקודש היא אשר הפעימה בהם את רוח ההסכמה למכרו, ובאותה שעה היתה דעתם טפלה לדעת המקום, ולולא הנטיה החזקה שפעמה בלבם, בוודאי לא היתה מחשבתם הפשוטה שוקלת ומכרעת כך. ונמצא כי במעשיהם אלו מלאו, כצאן אחר הרועה, את רצון קדשו של הקב"ה, להביא על ידם את התוצאה הנרצית בעיניו.

מכאן אנו למדים עד היכן מגעת דרגת רוממותם של שבטי י-ה, כי מידה עליונה זו אינה קיימת כי אם בצדיקים הגדולים יחידי הסגולה, אשר גם הדברים הנסתרים מעיניהם, ואשר נחשבים לכאורה כבלתי נכונים ובלתי רצויים, הרי שרצון ה' מתגלה לפניו בדמות רצון בלתי ידוע הממלא את לבם, כעין מה שאמרו "אף על גב דאיהו לא חזי - מזליה חזי". והרי הם קמים ועושים מעשה יוצא דופן, אשר אף בעיניהם תמוה הוא, ועל ידי התוצאה הנסתרת הנובעת מן המעשים - ממלאים הם שלא ביועין את רצון קונו.

דוגמא נוספת לכך אנו מוצאים במעשה יהודה ותמר, שכן אמרו חז"ל (בראשית רבה פה): **ויט אליה אל הדרך. אמר רבי יוחנן, ביקש לעבור, וזימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה, אמר לו יהודה היכן אתה הולך, מהיכן מלכים עומדים, מהיכן גדולים עומדים. ויט אליה אל הדרך, בעל כרחו שלא בטובתו**. וכן אמרו (סוטה י): **כיון שהודה ואמר צדקה ממני וכו'... יצתה בת קול ואמרה: ממני יצאו כבושים** [רש"י: כבושים - דברים עלומים. שנגזרו מלפני שיצאו מזו מלכים, ואי אפשר לצאת אלא מיהודה].

ואכן נראה, כי במידה יתירה מתעצמים הדברים הללו בלב המלכים, עליהם נאמר (משלי כא, א) **"לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפץ יטנו"**. ואשר לכן מצינו מידה זו דווקא ביהודה, הן במכירת יוסף, כאשר הוא היה זה שהרגיש ראשון בדבר, ועל ידו באה ההוראה לאחיו "לכו ונמכרו". והן במעשה תמר, שזימן לו הקב"ה מלאך בעל כרחו, כדי למלאות רצונו של מקום.

[ואין הדברים דומים לבחינת "אלוקים" אמר לו קלל" (שמואל-ב טו, י) האמור אצל שמעי בן גרא, שכן בכגון זה, הגם שהמשכיל מבין כי גזירה היא מלפני הקב"ה ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, מכל מקום המעשים עדיין מתייחסים אל האדם, אם לקבל שכרם ואם להיענש עליהם, כפי שאמרו חז"ל (בבא בתרא קיט): **"מגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב"**. שכן גם המקלל בגזירת שמים מקלל הוא, ויודע כי רע המעשה אשר הוא עושה מרצונו ומדעתו. אך מידה זו המבוארת לעיל, אשר לא מצאנוה כי אם בצדיקים הגדולים, שונה היא לגמרי, כאשר בעל המעשה אינו יודע כלל פשר מעשיו ותכליתם, ואינו משמש אלא ככלי ביד היוצר לעשות רצונו של מקום בלא כל הבנה וידיעה, עד שאין המעשה נחשב כמעשה האדם, אלא כמעשה ה' העושה נפלאות לבדו, כמו שנתבאר].

ב. בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן (לז, ג).

פירש רש"י: **בני רחל אשת יעקב - ובכולן לא נאמר בהן אשת, אלא שהיתה עיקרו של בית**.

הבדל נוסף בלשון הכתוב מצינו בין רחל לבין לאה, כי לגבי לאה נאמר (פסוק טו) **"אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב"** ואילו כאן לגבי בני רחל לא הזכיר הכתוב שילדה אותם ליעקב, ואף להלן (פסוק כב) כשמזכיר זאת הכתוב, הריהו נוקט שינוי לשון - **"אלה בני רחל אשר ילד ליעקב"**.

ונראה כי גם הבדל זה יסודו בכך שרחל היתה אשתו העיקרית של יעקב, כי משום כך, כיון שכבר קרא הכתוב עליה **"אשת יעקב"**, שוב אין צורך לציין שבניה היו נולדים ליעקב, כי מכלל היותה אשת יעקב אנו למדים זאת. ולא ראה הכתוב לציין את הדברים אלא כשהוא מדבר בבנים עצמם, לומר שהם 'נולדו' ליעקב. אבל בבני לאה, שלא קראה הכתוב כאן **"אשת יעקב"**, אכן יש צורך לציין כי את הבנים הללו הולידה לאה ליעקב, כדרך שציין אצל בני השפחות: **"אלה בני זלפה..."** ותלד את אלה ליעקב" (פסוק יח); **"אלה בני בלהה..."** ותלד את אלה ליעקב" (פסוק כה).

פרשת ויחי

נאמר - "אסרי לגפן עירו ולשרקה בני אתונו כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותו; חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב". וביוסף נאמר - "ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם". וביתר הרחבה מצאנו זאת בברכות משה (דברים לג, יג): "וליוסף אמר מברכת ה' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת, וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים, ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם, וממגד ארץ ומלאה ורצון שכני סנה תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו".

ונראה כי ענייני המאכל השונים שבברכות יהודה ויוסף, מסמלים את הבדלי ענייני המלכות שביניהם: מלכות יוסף, עיקר עניינה הוא העמדת כלכלת העם ותנאי קיומו, יוסף הוא המשביר לכל הארץ, הוא המכלכל את אחיו במצרים, והוא - יהושע בן נון משבט אפרים בן יוסף - כובש לישראל את הארץ "ארץ זבת חלב ודבש", "ארץ דגן ותרשוש". ולכן נמשל יוסף לשור אשר לכוחו מיוחס מזון האדם הנצרך לקיומו - "ורב תבואות בכח שור" (משלי יד). ענייני האכילה המשמשים כמשל למלכות יוסף, הינם יסודי המאכל הנצרך לקיום האנושי, שהם מיני תבואות הדגן הגדלים על שמני הארץ ומטר שמים.

בברכות מלכות יהודה, לעומת זאת, מצינו את המעדנים המשובחים, היין והחלב, אלו שאינם מסמלים את הכלכלה הבסיסית של העם, אלא מסמלים מלכות שאננה ושלוה, מלכות אשר כל מלאכתה עשויה, ולה לא נותר אלא להאיר מזויה על כל העולם. מידה מסויימת של התגשמות חזון מלכות יהודה יש לראות בימי מלכות שלמה, בהם לא נטרדו ישראל עוד במלחמות ובכיבושים, אלא איש תחת גפנו ישבו בשלוה ובטח. אך את שלימות תפארתה נזכה לחזות בימות המשיח, כאשר עול הקיום הבסיסי ינטל לגמרי מעל צווארנו, כשיתקיים בנו (ישעיהו סא, ה) "ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם" (ראה הרחבת דברים בענין מלכות יהודה ומלכות יוסף - 'תורה ודעת' גליון 68 פרשת ויחי תשס"ח).

נערך ע"י הרב דוד אנשינ

והוא אשר אמרו חז"ל (סוטה לו:): היה ראוי יוסף לצאת ממנו שנים עשר שבטים, כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר 'אלה תולדות יעקב יוסף'. ועוד איתא במדרש (תנחומא וישב ה) 'אלה תולדות יעקב יוסף', שהיו פני יוסף דומין ליעקב, מנין, שכך הוא אומר וישראל אהב את יוסף מכל בניו 'כי בן זקונים הוא לו' (בראשית לו, ג). והרי בנימין קטן ממנו והוא אומר בן זקונים, אלא שהיה איקונין דומה לו... מה יעקב העמיד שבטים, אף יוסף העמיד שבטים, שנאמר 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי' (בראשית מח, ה).

הנה מבואר בזה, כי מנשה ואפרים בני יוסף, הם נצר ושארית לעם שהיה עתיד יוסף להעמיד כדוגמת יעקב אביו. כי אכן עד שלא באו יעקב ובניו מצרימה, היתה זו מחשבת יוסף, להעמיד על זו הדרך משפחת שבטים שלמה שתהיה שוה בדרגתה למשפחת יעקב אביו, אך משהתאחדו המשפחות, חזר יוסף ובטל את המחשבה להקים משפחה נפרדת משלו, אחר שחזר שוב להימנות בין בני יעקב כבראשונה.

ואמנם זאת אומר יעקב ליוסף, כי אף עתה, לאחר שמשפחת יוסף כבר חזרה ונצטרפה למשפחת יעקב, ובני יוסף אשר יולדו מכאן ואילך יהיו שוים בעניינם ובגדרם כבני שאר השבטים, מכל מקום, מנשה ואפרים שנולדו בארץ מצרים עד שלא בא יעקב לשם, כאשר עדיין היו אמורים להיות שבטים לעצמם במשפחת יוסף - כיון שעלו שוב לא ירדו ממעלתם, אלא יוסיפו להיות נחשבים כשבטים לעצמם בכלל המשפחה המאוחדת, ולהימנות בשורה אחת עם שאר שבטי ישראל - "כראובן ושמעון יהיו לי".

ב. אסרי לגפן עירו ולשרקה בני אתונו כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותו; חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב
(מט, יא-יב).

בברכותיהם של שני המלכים שמלכו בישראל, שבט יהודה ושבט יוסף, אנו מוצאים ענייני מאכל ומשתה שונים, המסמלים ריבוי טובה וברכה המושפעת על המלכות: ביהודה

א. ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי
(מא, לג).

בפרשה זו קובע יעקב כי אפרים ומנשה בני יוסף יהיו נחשבים לו כראובן ושמעון, כלומר, שלא יהא מעמדם רק כשתי משפחות המסתעפות משבט יוסף, אלא כשני שבטים מיוחדים לעצמם. והנה משמעות הדברים - על שום מה זכה יוסף לכך, וכיצד ובמה נתקיים הדבר - כבר נתבאר בארוכה במקום אחר (ראה 'תורה ודעת' גליון 18 פרשת ויחי תשס"ז וגליון 43 פרשת ויחי תשס"ז), אמנם עדיין יש להתבונן מה מקום וטעם ראה יעקב בכך, להחשיבם כשני שבטים, וכי כיצד שייך למנותם בשורה אחת עם אחי אביהם, אחר שמקומם בסדר הדורות אינו שונה משאר בני השבטים, דור שלישי ליעקב.

עוד יש להתבונן, מהו זה שתלה יעקב את עליית מנשה ואפרים לדרגת שבטים בכך שהם 'נולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה', והרי לשם סימן היכר בעלמא לא הוצרך לומר זאת, אחר שהוא מפרש ואומר כי למנשה ואפרים הוא מתכוון, ושאר בניו מכאן ולהבא יהיו נקראים על שם אחיהם. ומה תלמוד לומר תוספת דברים זו.

והנראה בזה, כי משפחת יוסף שמצאו יעקב ובניו במצרים, לא היתה כשאר משפחות השבטים בני יעקב. כי כאשר נמכר יוסף לעבד, הרי היתה כוונת האחים לא רק להרחיקו מעליהם באופן מעשי, אלא בעיקר לנתקו מן המשפחה ולקבוע מציאות קיימת שבה יוסף איננו ומשפחת יעקב קמה בלעדיו, כפי שהם מציגים עצמם בפרשה הקודמת (מב, יג) "שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו". אולם יוסף, מחשבה אחרת היתה עמו, וכיון שנפרד ממשפחתו והתנתק מבית אביו, גמר אומר להקים משפחה משלו, לפי הדרך הישרה שהתוו אבותיו וברוח אמונתם, אך לא תהא תלויה במשפחתו שנתרה אחריו בארץ כנען.

'לא יסור ש'

הודאת לאה דוד ודניאל.

על פי הדברים הנ"ל נראה לומר בס"ד דהמדרש מגלה אזינונו להבין בינה כי אלו שתי ההודאות, שורשן אחד הוא – ביטול העצמיות להקב"ה. ההכרה הפנימית שמביאה לידי הודאה להקב"ה היא, ביטול העצמיות. דהיינו, שהאדם יודע שאין לו מדיליה כלום, ואין לו מציאות עצמית, אלא הוא תלוי בחסדי הבורא יתברך. והכרה זו גופא היא שהביאה את יהודה לעשות מעשה הכרוך בהקברה עצמית גדולה – להלבין פניו ברבים ולהודות על האמת. ההכרה שאין לו מציאות עצמית, אלא כל מהותו לעשות רצון בוראו, נתנה לו היכולת והכח להקריב את עצמו ואת כבודו למען שמו יתברך.

ביטול דעת עצמית כנגד דעת הבורא ותורתו

בעקבות דברינו הנ"ל נראה להוסיף עוד נקודה מכרעת בענין 'ביטול העצמיות', אשר כאמור היא התנאי המוכרח כדי להיות זכאים וראויים לכתר המלוכה בישראל. עד כה נתבאר בדברינו ד'ביטול העצמיות' כולל ביטול הרצונות, ואף ביטול הכבוד העצמי, אל נוכח הרצון לקיים רצון הבורא ית'. ועתה נוסיף ונאמר כי ענין זה של 'ביטול העצמיות' כולל נקודה עמוקה נוספת, והיא, ביטול הדעת העצמית אל נוכח דעתו של הבורא ית' ותורתו. ביאור הדבר, שלא יערב האדם דעתו ושיקוליו כאשר הם נוגדים ומתנגשים עם דעת התורה ומצותיה.

ומלבד שהדברים מתיישבים על הלב מכח הסברה, נראה דיש לזה סימוכין מן הגמרא, דאיתא: "שאל באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו" (יומא כב.). כלומר, שאל חטא פעם אחת ועלתה לו לרעה לבטל מלכותו, ואילו דוד המלך חטא פעמיים ולא נגזר עליו מחמת כן שתנטל המלכות ממנו. והביא המהרש"א דנתקשו המפרשים להבין, דאטו משוא פנים יש בדבר, ותירצו דחטא שאל גדול יותר לפי שחטא בדבר הנוגע למלוכה. כלומר דמחיית עמלק היתה חלק מעצם המלוכה.

ברם, נראה לבאר בדרך נוספת הא דחטאו של שאל היה בדבר הנוגע לעצם המלוכה. דהנה בגמרא שם איתא: "בשעה שאמר לו הקב"ה לשאל לך והכית את עמלק, אמר, ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה, ואם אדם חטא בהמה

אמרו חז"ל (בבא מציעא נח): ד'כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו על שופך דמים', ויהודה בהודאתו הלבין את פניו שלו ברבים, ושפך את דמו שלו. ומובן כי כדי לקבל החלטה קשה כזו, שיהא האדם שופך את דמו שלו בעודו בחיים, נדרש ממנו להיות בבחינה גבוהה של מלוכה עצמית, דהיינו, המלכת הקב"ה על כל רגשותיו, שיקולי החיים, והנסיגונות שיש בהם.

ומצאנו בגמרא (סוטה י): שפנתה תמר ליהודה ואמרה לו, "בבקשה ממך, הכר נא פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני". תמר היתה מודעת לגודל הנסיון שיהודה נמצא בו, וידעה כי לא דבר פשוט הוא עבורו, להודות במעשה, ולכן פנתה אליו בלשון, 'בבקשה ממך, הכר נא פני בוראך' – כלומר, כדי שתוכל לעמוד בנסיון, ולשפוך דמך ברבים – 'הכר נא פני בוראך', היינו, שתמליך הבורא במדה גבוהה כל כל עד שתשליט מלכותו יתברך על כל רגשותיך, ותצליח להלבין פניך ברבים כדי שלא לעבור על רצון המלכות.

ויהודה אכן הכיר את בוראו והמליך אותו על עצמו בשלימות גדולה עד שהצליח להתרומם לדרגה גבוהה כזו שהודה ברבים והציל את תמר ממוות תוך כדי שהוא מביא על עצמו בחינה של מוות, בעודו בחיים. ואשר על כן, בזכות מעשה זה של הודאה זכה שכתר המלוכה בישראל תהיה לחלקו ולשבטו, כי יהודה אבי השבט השריש בזרעו הבאים אחריו ענין זה של המלכת הבורא על עצמם במדה מרובה של שלימות. ומי אשר זכה להמליך הבורא על עצמו בשיעור מופלג – הוא הראוי להיות מלך על ישראל.

על פי דרכנו זו בשלימות שהיתה כרוכה בהודאתו של יהודה, נראה כי אפשר לבאר הא דאיתא במדרש רבה (בראשית עה,א): "לאה תפסה פלך הודיה ועמדו הימנה בעלי הודיה, יהודה – 'ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני'. דוד – אמר 'הודו לה' כי טוב' (תהלים קז,א). דניאל – אמר 'לך אלהא אבהתי מהודא ומשבח אנה' (דניאל ב,כג)". וכמדומה שכבר העירו בדברי המדרש, דלכאורה אינו דומה ההודאה של לאה, וכן של דוד ודניאל להודאתו של יהודה בתרתי, חדא, דלאה, דוד ודניאל הודו להקב"ה על הטובה שגמלעם, ואילו יהודה הודה על האמת, על אשר עשה, והוא ענין של וידוי ולא של תודה. ועוד, דלאה, דוד ודניאל הודו להקב"ה, ואילו יהודה הודה לתמר. וצריך ביאור אם כן כיצד המדרש מעמיד הודאת יהודה בשורה אחת עם

כתר מלוכה ניתן למי שמולך על עצמו

בברכת יעקב לבנו יהודה: (בראשית מט,י) 'לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו, עד כי יבא שילה ולו יקחת עמים'. ביאר הרמב"ן וז"ל: "הכתוב הזה רמז כי יעקב המליך שבט יהודה על אחיו והוריש ליהודה הממשלה על ישראל. והוא מה שאמר דוד (דברי הימים א' כח,ד) 'ויבחר ה' אלוקי ישראל בי מכל בית אבי להיות למלך על ישראל לעולם, כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה אבי ובבני אבי בי רצה להמליך על כל ישראל'".

לכשנתבונן בעומק הענין בהא דזכה יהודה במלכות. נראה דהנה איתא במדרש רבה (בראשית צט,ח): "יהודה אתה יודוך אחיך. אמר לו הקב"ה, אתה הודית במעשה תמר, יודוך אחיך להיות מלך עליהם". למדים אנו ממאמר קצר זה ענין נפלא ונורא. יהודה זכה במלוכה, לו ולדורות, בכח אמירה אחת – אמירה של הודאה: 'ויאמר יהודה צדקה ממני'. וצריך להבין שייכות ההודאה למלכות. ולמה בזכות הודאה על האמת ראויים לשכר כל כך גדול של זכיה בכתר מלכות לדור ודור.

וכפי הנראה הביאור בזה הוא, שאי אפשר לו לאדם לזכות בכתר מלוכה על אחרים, להיות מולך ושולט על בני אדם, אם לא השלים עצמו תחילה בענין של מלוכה על עצמו. והביאור בזה הוא, דלגבי מלך יש חיוב וצווי שיהיו כל בני עמו יראים ממנו ומכבדים אותו, וכדכתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ב ה"א): "כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימים לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר 'שום תשים' שתהא אימתו עליך". והיינו, שמגדרי המלוכה הוא, שיהיו בני העם מבטלים עצמם למלכם, ומקבלים עול מלכותו ויראתו עליהם. והרי זו בחינה גבוהה מאד של רוממות. וכדי לזכות למעמד זה, צריך שיהא המלך קודם כל בבחינת מלך על עצמו, שכל רצונותיו ומאוויו, שאיפותיו ודעותיו, יהיו מכוונים כלפי מלכו של עולם. שירתת הבורא תמולך ותשלוט על כל אבריו וכוחות נפשו. רק מי שזכה לבחינת מלוכה בעצמו, זכאי וראוי להיות מלך על ישראל.

והנה יהודה בהודאתו על האמת במעשה תמר הראה כי זכה להיות בבחינת מלך על עצמו. שהרי כנגד ההחלטה להודות על האמת ולהציל את תמר ממוות, עמדה שאלת חייו שלו, כי הודאה זו היתה כרוכה בהלבנת פניו באופן חמור, וכבר

בט מיהודה'

מה חטאה, ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו". ומבואר דשאל המלך העמיד שיקולים מדעתו אשר עמדו כנגד ציווי הקב"ה, ובכח סברות שטען סבר שאין עליו להרוג את כל בני העמלקים. ומכיון דזה היה שורש החטא, לכן 'באחת ועלתה לו', כי מעצם מהות המלך הוא להתבטל כליל כלפי הקב"ה, ולהמליך את הקב"ה אף על הדעות העצמיות, כאשר הם עומדים בסתירה לדברי מלכו של עולם, ומכיון ששאל לא נהג כך, אלא נהג על פי דעותיו וסברותיו, לכן דבר זה סתר את עצם מהות ענין המלוכה בישראל, ולכן נלקחה המלוכה ממנו.

סיבת אבדן מלכות בית חשמונאי

וברמב"ן שם כתב עפ"י: "ולפי דעתו היו המלכים המולכים על ישראל משאר שבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה וכו'. וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב, והגיע העונש בסוף למה שאמרו (ב"ב ג:): 'כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאטינא, עבדא הוא', שנכרתו כולם בעון הזה. ואע"פ שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא אבדו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקב"ה עליהם את עבדיהם והם הכריתום".

ורבנו בחיי הביא דברי הרמב"ן וביאר גדר עונשם, ד'תחת שהיו רוצים למלוך ולא להם משפט המלוכה, היו עבדים לעבדיהם, כי השם ית' המשיל עליהם עבדיהם והכריתום". והדבר נורא למתבונן בגודל העונש שבא על חסידי העליון. מה נוראה היא חומרת הדין.

הדברים הללו נותנים מקום רב להתבוננות, כי מצד אחד זכו בני חשמונאי להושיע את ישראל מיד מלכות הרשעה, על ידי גילוי של ניסים מופלאים, וזכו אף לברכה להצלחתם על ידי משה רע"ה, שאמר על שבט לוי (דברים לו,יא) 'מחץ מתנים קמיו', והביא שם רש"י מדברי חז"ל (בראשית רבה צט,ב) ד"ראה משה שעתידין חשמונאי ובניו להילחם עם היוונים והתפלל עליהם, לפי שהיו מועטים י"ב בני

חשמונאי ואלעזר, כנגד כמה רבבות".

והם היו שלוחי הבורא יתברך לעשיית נס חנוכה וכלשון הברייטא בסוגיא דחנוכה 'כשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום'. וכן תפילת 'על הניסים' פותחת בהדגשה זו: "בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו". וכתב הב"י (סימן תרפ"ב) כי יש אומרים דהתואר 'חשמונאי' עניינו חשיבות וגדולה, על דרך האמור בתהלים (סח,לב) 'אתיו חשמנים'. אנשי 'מלכות בית חשמונאי' היו מזרע שמעון הצדיק, משיירי כנסת הגדולה, כי יוחנן אביו של מתתיהו היה בנו של שמעון הצדיק. ואנו מוצאים שבחים רבים בחז"ל ובראשונים ז"ל על מלכות חשמונאי. ב'תרגום יונתן' כתב על הנאמר בשיר השירים (ו,ז) 'כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך', בזה"ל: "מלכות בית חשמונאי כולהו מליין פקודיא כרמונא, בר מן מתתיה כהנא רבא ובנוהי דאנון צדיקין מכולהו, ומקיימין פקודיא ופתגמי אורייתא בצחותא [=בצמאון]". ובמדרש רבה (שמות טו,ו) איתא בשבח בני חשמונאי, וז"ל: "בתקופת תמוז מי יוכל לעמוד כנגד השמש, הכל בורחים ממנו, שנאמר (תהלים יט,ז) 'ואין נסתר מחמתו'. כך במלכות יון הכל ברחו ממנו, ומתתיה הכהן ובניו **עמדו באמונתו של הקב"ה**, וברחו מפניהם האוכלוסין של יוון ונהרגו כולן".

ולמרות כל זאת, מלכות בית חשמונאי נסתיימה בהריגת אנשי משפחה זו, עד שלא נשאר אחד מהם. ויש מקום להתבונן בענין זה, על מה ולמה נגזרה גזירה קשה זו על מלכות שהיו אנשים צדיקים, חסידי עליון, אשר הושיעו את ישראל ממלכות יוון הרשעה וזכו שנעשו על ידם ניסים גדולים ומופלאים.

מלכות זו של בית חשמונאי, שכאמור כתרים רבים של שבח נענדו לראשם, ובודאי אין לנו תפיסה ברוממות דרגתם, ודי לנו רק במה שהרמב"ן אומר עליהם כי היו 'חסידי עליון'. ומכיון שכן נראה כי מה שלקחו כתר המלוכה לעצמם, הגם שהיה זה בניגוד לדין תורה, כי לא להם משפט המלוכה, היה זה מכח שיקולים שכליים רוחניים לתועלת עם ישראל, במצבם הרוחני הקשה. וכן ראיתי למי שכתב דבודאי היה להם חשבון צודק, לקחת לעצמם את המלכות, כי מכח גדלותם פחדו שמא יקחו אחרים שאינם ראויים לעצמם את המלוכה, ואולי יגרום זה שיחזרו להיות מתיוונים רבים

בישראל.

ברם, על פי אשר נתבאר לעיל הרי עולה כי עצם ההחלטה לנהוג בניגוד למה שכתוב בתורה, מכח שיקולים עצמיים, הרי זה נוגד לכתר המלוכה. כי ממהות המלוכה הוא להתבטל כליל כלפי הקב"ה ותורתו. 'ביטול העצמיות' הוא תנאי מרכזי ביכולת להיות מלך בישראל. וההליכה אחר דעה עצמית הנוהגת ציווי מסויים בתורה, היא היפך 'ביטול העצמיות', והרי זה בגדר חטאו של שאול, שנתבע על ענין זה של הליכה אחר דעתו כנגד דעת הבורא, ו'עלתה לו', שנלקחה המלוכה ממנו. ולכן נגזר בהכרח עונש על מלכות בית חשמונאי שלא תמשך המלכות בזרעם.

העולה לדידן מן כל האמור הוא, דיש לנו להתבונן מה נוראה היא מדת דינו של הקב"ה, והכיצד יתכן להיות בכפיפה אחת, מצד אחד, רוממות מופלאה של דרגות גבוהות, ויחד עם זאת להיכשל בענין אחד מסוים, ולהיענש עליו באופן כל כך חמור ונורא. ולכן צריך תמיד לדקדק בנבכי הנפש, וסדקי הלב, האם לא מסתתר שם איזה ענין של קלקול הדעת, חלילה, ולא לסמוך על השגות ודרגות, כי אין הטוב יכול לחפות על חלקי הרע, אם הם ישנם, וההכרח לבדוק אחריהם ולעקור אותם. והקב"ה יעזרנו על דבר כבוד שמו.

אמנם עיין בספר פרי צדיק לרבי צדוק הכהן מלובלין (חנוכה אות א) שכתב שהיה מותר להם ליטול המלוכה מכח מלכות התורה שהיה להם כח גילוי אור תושבע"פ, אולם לאחר כמה דורות כאשר ינאי המלך כפר בתושבע"פ, אבדו זכות המלוכה ואז עברו על לא יסור שבט מיהודה, עיי"ש בארוכה.

ונסיים דברינו בס"ד בדברי המגיד אשר גילה למרן הב"י, כדאיתא בספר 'מגיד מישרים' (פרשת מקץ), - "בזמנא דבית שני לא היה שלימו כולי האי, דהא חסרו ביה ה' דברים, ומשם הכי אתיהיב תוקפא על מלכי דיוון, עד דסייעו קוב"ה ונצחו יתהון בית חשמונאי, וכיון דנצחום דחזו שלא הוה שלימו בהווא זמנא ומסאבו אתתקיף, אסכימו דימלכון כהני קדישי, בגין לאמשכא חוט של חסד, דהא כהן איהו איש החסד".

ברכת שהחיינו במקיים מצוה בפעם הראשונה

תניא היה עומד ומקריב מנחות בירושלים, אומר שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, נטל לאכול אומר המוציא לחם מן הארץ (מנחות עה:).

ונחלקו רש"י ותוס' בטעם 'ברכת שהחיינו', רש"י כתב בד"ה היה עומד - כגון שלא הקריב כהן זה מנחה מימיו או שהקריב מנחה חדשה כגון מנחת העומר אומר שהחיינו. וברש"י כת"י פירש דמיידי בישראל שלא הביא מנחה מימיו. ותוס' הביא פירש"י והקשה עליו יעו"ש. ולכן פירשו - שמיירי בכהן העומד להקריב ראשון במשמרתו, וכ"ד משמרות היו וכל שבת מתחדשת משמרה אחרת, א"כ כל משמרה אינה משמרת אלא ב' פעמים בשנה, וכיון שיש להם זמן קבוע מברכין שהחיינו.

נמצאנו למדים שסיבת ברכת שהחיינו לדעת התוס' הוא ככל מצוה הבאה מזמן לזמן שמברך עליה שהחיינו, וכמו כן כהן העומד להקריב מזמן לזמן שמקריב בכל חצי שנה (בקירוב) מברך שהחיינו כאשר מצוות הבאות מזמן לזמן.

ולפירוש רש"י שמיירי בכהן או ישראל שלא הביא מנחה מימיו, סיבת ברכת ה'שהחיינו' אינו משום שבאה מזמן לזמן, אלא שנתחדש בברייתא זו שמנחה או זבח שמקריבים בפעם הראשונה מברכין שהחיינו. ולפי"ז לכאורה ה"ה בכל מצוה שאדם עושה בפעם הראשונה בחייו חייב לברך ברכת שהחיינו.

ואכן הרמ"א ביו"ד סימן כ"ח ס"ב כתב - מי ששחט פעם הראשון מברך שהחיינו על הכיסוי. ובש"ך שם סק"ה הביא מקור לדברי הרמ"א - ומצאתי ברוקח סימן שע"א שכתב בשם ריב"ק משפירא כל מצוה שעל האדם לעשות ולא עשה ומתחנך לכתחילה, צריך לברך שהחיינו, והביא ראיה מדאמרין במנחות היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר שהחיינו שנתחנך לעבודת הזמן, וכתב על זה הש"ך - ואפשר שע"ז סמכו לברך שהחיינו בכיסוי הדם, עכ"ל הש"ך. דהיינו שהרוקח נקט בפירוש הברייתא כפירש"י ומכאן הקיש לשאר המצוות שאדם עושה בפעם הראשון שמברך שהחיינו.

והש"ך שם הרבה להקשות על פסק הרמ"א בזה, דלפי דבריו אמאי לא מברכין שהחיינו בציצית ותפילין ושאר מצוות שמתחנכין בהם, כמש"כ הדרכי משה עצמו בסימן כ"ב, וכן אין מברכין שהחיינו על קידושי אשה או נשואיה וכן על קביעת מזוזה, אלא ע"כ ס"ל

דאפילו במצוה שמתחנכים בה אין מברכין שהחיינו כל שאין זמנה קבוע, ומפרש ההיא דהמקריב מנחות כמש"כ התוס' והרשב"א בחידושו בפרק כיצד מברכין דמשום חילופי המשמרות היו מברכין שהיא באה ב"פ בשנה והיו כמצוה שקבוע לה זמן, ודלא כפירש"י והרוקח דמיידי בלא הביא מנחה מימיו, וא"כ גם בכיסוי אין לברך שהחיינו, והניח הדין בצ"ע.

וכן כתב הפרי חדש דכיון דלשיטת הרשב"א והתוס' לא מצינו ברכת שהחיינו בחינוך מצוות דבריהם נראין עיקר, ועוד משום ספק ברכות להקל, והכריע שלא לברך ודלא כהרמ"א. ויש מהאחרונים שמצדדים כהרמ"א, הלא המה הט"ז בהלכות ציצית סי' כ"ב, והאליה רבא שם, דס"ל שמברכים ברכת שהחיינו בפעם הראשונה שמקיימים מצוה.

והנה על דברי המחבר "קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו דלא גרע מכלים חדשים" (סימן כב). כתב במ"ב "וכדי לצאת דעת הסוברים דצריך לברך שהחיינו על עשיית המצוה בפעם ראשונה ע"כ יברך בשעת עשיית הציצית ולא ימתין עד הלבישה" (סק"ב בסו"ד).

ובביה"ל שם ד"ה קנה, דן לגבי תפילין חדשים, דהתם אין ברכת שהחיינו מצד עצם הבגד, וכתב "מהנכון שיכניס עצמו להתחייב שהחיינו מצד אחר [כגון בגד חדש וכדומה] ויכוון לפטור גם את זה בפרט אם הוא לובש עתה התפילין פעם ראשונה בימי חייו בוודאי יראה לעשות עצה זו דיש פוסקים שסוברים דעל כל מצוה שאדם עושה פעם ראשונה בימי חייו יברך שהחיינו".

והנה יש לנספוקי מה הדין בגוונא דהוא 'עושה המצוה' בפעם הראשונה בימי חייו, אבל את 'קיום המצוה' כבר קיים פעמים רבות. וכגון מי שקובע מזוזה פעם הראשונה בחייו, שאת העשיה יש לו עכשיו בפעם הראשונה בחייו, אבל את הקיום כבר היה לו כל ימיו, כגון שהיה דר בבית שיש בו מזוזה, אלא שלא היה לו צורך עד עתה לקבוע מזוזה, משום שקנה בית עם מזוזות, או שגר בבית הוריו עד עתה. וכמו"כ בעל שמדליק נרות שבת במקום אשתו בפעם הראשונה, וכל ימיו היה מקיים מצות הדלקת הנר ע"י שאשתו הדליקה, או אשה שמדליקה בפעם הראשון לאחר נשואיה.

כלומר האם ברכת שהחיינו שתיקנו במצוות בפעם הראשונה, האם תקנוה בעושה בפעם

הראשון, או שתיקנוה במקיים אותה בפעם הראשון. או שנאמר שבשניהם גם במקיים בפעם הראשון דינו לברך שהחיינו וגם בעושה בפעם הראשון דינו לברך שהחיינו.

והנה בסידור בית יעקב להגר"י עמדין כתב בסדר הדלקת נרות שבת - ונראה לי שבפעם ראשון שמקיימין המצוה מברכין שהחיינו, וה"ה לכל המצוות כמ"ש בחיבורי בס"ד. והיינו משום דס"ל כהני פוסקים שמחייבין לברך שהחיינו במצוה בפעם הראשון.

ובפשטות נראה במש"כ 'בפעם הראשון' דכוונתו לאשה שמדלקת בפעם הראשון לאחר נשואיה ובוודאי את קיום המצוה כבר קיימה עד עתה בעודה בבית אמה, ובכ"ז כשמדלקת בפעם הראשון צריכה לברך שהחיינו, ומשמע מדבריו שאפילו אם כבר קיים מצוה זו מ"מ כיון שהעשיה היא לו פעם הראשונה צריך לברך שהחיינו.

וכן משמע מלשון המ"ב הנ"ל שכתב "דצריך לברך שהחיינו על עשיית המצוה בפעם ראשונה ע"כ יברך בשעת עשיית הציצית ולא ימתין עד הלבישה". ונראה דס"ל שמברך שהחיינו על העשיה של הציצית ולא ימתין עד הלבישה שהוא קיום המצוה. וכן מבואר להדיא בביה"ל הנ"ל שדן שם לענין אם קנה תפילין או ציצית חדשים והוא לא עשה, שמבואר מהגר"א שאפילו לדעת המחייבים לברך שהחיינו במצוה בפעם ראשונה, מ"מ כיון שהוא לא עשה אין מברך. הרי להדיא שעיקר תקנת הברכה היא על העשיה בפעם הראשון, וכאן מבואר זה ביותר שנראה דאיירי שכבר קיים עד עתה מצות תפילין, והדיון הוא רק מצד שהם תפילין חדשים, ומ"מ אם הוא עושה תפילין פעם ראשונה צריך לברך שהחיינו.

אמנם יש מקום לחלק, שבעושה תפילין או ציצית, לכתחילה תיקנו לברך שהחיינו בעת עשיית החפצא של התפילין והציצית, וכאן דתיקנו לברך שהחיינו בעת עשיית סוכה ולולב, כדמפורש בתוספתא (ברכות פ"ו הי"ד) שדין אחד להם, יעו"ש. וא"כ י"ל שזה בא המ"ב לומר שאם עושה בפעם הראשונה יש לו לברך שהחיינו שדבר חדש הוא לו שעושה תפילין או ציצית, אבל 'קיום מצוה' ללא מעשה, ועשיית מעשה המצוה יתכן דענין אחד הוא ולא נתחדש אצלו דבר חדש, וא"כ אין לברך עליו שהחיינו, וצ"ע האין לנהוג למעשה.

א

נר ה' עמודא דנהורא, התנא הקדוש רבי חנינא בן דוסא ע"ה, היה נוהג בערב שבת עם חשכה, עם כניסת השבת לבוא ולפקוד את נוח קודשו, לעקוב ולראות אם עלתה ושרתה שם נהורא דשבתא כיאות.

מביט היה בנפשות ילדיו, בני ביתו, לראות אם הנשמה היתירה, נקלטה בהם כראוי, ואם ח"ו היה נראה רושם של דאגה ואביזריה, בזאת נודע לו כי לא עלתה השלהבת באותה נשמה. וכיון שראה אותו בכך, וביודעו באחד מן המנויים בלמען ינוח, כי הוא מהבהב, ונרו לא מבהיק בתכלית, היה קורא לו בחיבה, ולא היה קורא לו בשמו הפשוט והחולין, אלא בקריאת נוחמים ועידוד והיה אומר 'בני בני', והיה לוקחו בדברים, מעודדו ומנער ממנו כל אבק, ולא זז משם עד שנגה ושכן בו אור השבת, ולמד וידע כי באור הבהיר של השבת אין כל עצב בעולם כלל.

ב

באותו ערב שבת, נתעורר אחד מבני ביתו של רבי חנינא, ברשפי שלהבת השבת, ותאחזנו מידת הזריזות, ופעמיו רצו וחשו, בהכנת צרכי שבת, קיים בעצמו 'רץ בערב שבת' ובחפזון שלח את ידו אל כד קטן, וימזוג מנוזליו אל הנר, ואחר הניח בהם פתילות ענקיות, ויכניס להדלקת הנר.

והוא לא ידע ולא שם אל לב, כי רוב אהבת השבת קלקלה השורה, ולא בדק את תכולת הנסך והמזיגה, ולא ידע איש כי בנר שמן אין, אבל חומץ בן יין יש בו.

הדליק המדליק, והאחייז האש בפתילות הארוכות והיפות, ומרוב ההידור בפתילות, היה בהם סיפק להעלות אור לשעת דמדומים אחת, ועי"ז לא נודע הדבר כי האור אינו אלא אחיזת עיניים.

באה שבת. ליבו של המטיב נתמלא אורה, אך בעת שנחה עליו השבת אשר כל כך השתוקק לה, פתאום, נודע לו, טעותו אשר טעה בה, והוא אשר ידע את אשר נעשה גם ידע כי לא ניתן לתקן, ויעצור עצמו מלהרים קול ויבלג וישתוק ויתלה עיניו במרום אשר יחיש לו ישועה.

הנה בא רבי חנינא, וישקף עליו, וישאלהו, אמאי עציבתו. כלומר הרי עתה באה כלה ברוב צהלה ושמחה, והיאך יש מקום לעצבון, ויען ויאמר, סבורני כי מכבודה של שבת הוא שאהיה אני עצב, כי חטאתי לשבת ונתרשלתי בכבודו של יום, והאב תמה, היתכן הלא כל כך טרחת לכבוד שבת, ויען ויאמר: 'כלי של שמן נתחלף לי בכלי של חומץ'.

מיד כששמע כן רבי חנינא אורו פניו, ואמר לו "בני מחמדי, ה' יתברך כל יכול, וכי יש אצלו הבדל בין שמן לחומץ? **עולם ברור ראית**, ומי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידלוק. פני מטיב נרות הקודש שבו לשמחתו, וידע בדיעה פשטנית דולק מבהיק וזוהר, כיאה לשבת ה', כך שגור היה בפי רבי חנינא תמיד השגת שגב היחוד המוחלט 'אין עוד מלבדו'.

ג

בינתיים, הנר מלא חומץ והאש צמאה, וכמעט נאכלה כל הפתילה. האם ח"ו יכבה האש בבית הצדיק.

ואם כי לכאורה על החומץ נגזר להאכיל את השלהבת, אבל החומץ לא נמשך אחר הפתילה, ומדוע לא חפץ החומץ לדלוק, שמא נאמר משום שהוא החומץ מכדו של צדיק נועדו לו תפקידים אחרים, וחומץ הדולק נחשב הדבר לקלקול, ואין ראוי שיהיה סימן קלקול באוצרות הצדיק, מלבד זאת האש הרכה והענוגה של שבת איסטניסית היא ואינה אוכלת את שאינו ראוי לה, וגם הבורא יתברך שמו, לא רצה לעשות קלקול מעשה בראשית עבור הצדיק המתקן שבמתקנים המתקן את הכל.

האש שבה אל שרשה, דלקה באור שלה, לפכה סביב הפתילה, והיא לא אוכלה, נחה השלהבת ע"ג נוזלי אהבת השבת, ובערה באור נגה וזיו שבת יפה ונעים.

כי כלל בריאת האש דולקת ברצונו יתברך, אלא שהקב"ה שם ערפל ומסך של גבולות חוקות בראשית, והוא יתברך, כביכול, משתעשע עם בריותיו, בדמות סיבה ומסובב, אבל רבי חנינא בחכמת ה' אשר בו, הציץ מן החרכים, ונצח והסיר המסוה, וכיון שרואה הבורא כי לא יועיל לו מעטה וערפל, הרי הוא נוהג עמו ומראה לפניו את אמתת כבודו, כי הכל רצונו הפשוט.

ד

בבוקרו של יום השבת, ישבו לסעודת השבת כל בני הבית, ולפתע נסובה שימת ליבם להבחין בשרגא בטיהרא, לראות כי הנר של ליל שבת עדיין דולק, ועטרת אורה מקיפתו, כל רואה ידע לשער, כי אין מקום בנר לכל כך הרבה שמן, ואין בו בכלי זה אלא כדי להאיר את ליל שבת, ויהי הדבר לחרדת אלוקים ופלא פלאות, היאך הנר דולק עדיין.

ויפנו אל אשר על הנרות, ובתחילה מיהר לספר להם את כל המאורעות אשר קרהו עם הנר בערב שבת, ואת אשר דיבר אביהם כי 'מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק', אך גם הבן תמה כי גם החומץ היה צריך לכלות ברבות הזמן.

ויגשו אל הנר, ויביטו ויראו כי הפתילה והאש נישאים ע"ג החומץ, הלהבה בוערת והפתילה איננה אוכל. והנה, לפנייהם הכלי מלא על גדותיו בחומץ, ונגלתה לפנייהם אש, שאינה זקוקה לאוכל ולחומר בעירה, אש מאור הסנה, דולקת בכח עצמי נצחי, והוא מנפלאות השראת השכינה בשבת קודש באהל הצדיקים, ובביתו של רחב"ד היה נר דלוק בשלהבת אלוקית.

הפלא נתפרסם, וביתו של רחב"ד, שהיה פתוח לרווחה, נעשה תל תלפיות. עם מקדשי שביעי סרו לראות את המראה הגדול הזה, מדוע לא תבער הפתילה, והיה בזה פרסומי ניסא, וכאשר ראה רבי חנינא כי סרו לראות, וידבר אל ליבם, וילמדם לדעת את ה' ולהכיר כי הכל כאשר לכל אינו אלא זיוו של הבורא יתברך שמו בעצמו, והיהודי האמיתי אינו מרגיש בשום פירוד והבדל בין היוצר ליצירה.

ה

הלב שואל ותוהה, הלעולם ידלק הנר בביתו של הצדיק, האם פסו גבולות אשר שם ליצורים במחיצתו של הצדיק, הרי פשטות ציווי יתברך על השמן וידלוק הוא על השמן דייקא, אלא שבאמת רק לשעה היתה אותה הארה, וללמד על כלל הבריאה באה. באמת אמרו: באור יום השבת דווקא היתה הארה נוראה זו, ובעת ההבדלה אשר בו נפרד רבי חנינא מן השבת, היה מראה נפלא של כניטלתה כן נתינתה.

[ומשמע מדברי הגמרא כי אף שנתפרסם בין ההמון הנס של כניסת השבת הרי שהנס של מוצאי שבת ניתן להדרש דוקא לחובשי בית המדרש.]

השבת יצאה, והנר דולק והולך, ולא עומעם ולא חשב לדעון, דמותו של רבי חנינא הופיעה להבדלה, ובני הבית והתלמידים ציפו לראות את הצדיק מברך ברכת מאורי האש – על אותו נר נפלא המאיר לבבות ומאחדם באור היחוד העליון. אך רחב"ד לא סבר כן, וביקש לעשות את הברכה דווקא על נר חדש, ויצוה להביא פתילות ושמן, ויהי לפלא למה לא חפץ הצדיק לברך על נר הנרות אשר מאיר באור נצח.

ואחר ברכת הגפן, ועמדו לברך על האש, והנה השמן והפתילות ואיה המשך בעמוד הבא

האש? הלב נעצר, ויביטו ברבי חנינא והוא נטל הנר החדש – אשר עדיין לא הודלק.

ויגש רבי חנינא אל הכרכוב אשר עליו מונח האור המאיר, ואט אט הקריב והדביק נר ההבדלה בנר ליל השבת, ואף כי לרגע קט דימו ושיערו בעצמם, וציפו הקהל לראות את נר הפלא נוהג כדרכו של כל נר – מתחזק וחולק אש לעמיתו – ומאיר גם אותו.

אך לא כך היה, אלא, בד בבד עם הדלקת נר ההבדלה פסק אורו של אור הנס.

פלא פלאות נעשה לעיניהם, - האש של נר הנס נדדה וקפצה אל נר ההבדלה. הנר של שבת כבה וניטש, והלהבה עברה אל נר ההבדלה.

האש הזו כאשר גלתה לנר ההבדלה כבר היתה לפי חוקי הרצון האלוקי התמידי, ואכלה בתאבון רב את הפתילה ושתתה את שמנה – מאכליה ומשקיה אשר הוכן לה ממוצאי שבת בראשיתה.

אל מול המראה העילאי הזה, ולאורה הבהיר של האש האלוקית הפורצת וננסת אל גבולות הטבע, בירך רחב"ד 'בורא מאורי האש' ושומעי הברכה הבינו, כי כעת שומה עליהם לדעת כי 'מי שאמר לחומץ וידלוק הוא אמר לשמן וידלוק'.

ובזה נתעלו בשבת זו כי בתחילת השבת נשאלה השאלה, היאך האש אינה אוכלת, ובמוצאי השבת היה הפלא והתמהון כובש הלב איך האש אוכלת, ומתוך שנעוץ סופו בראשו, נעוץ ראשו בסופו, הנס אווז בטבע והטבע בנס, לידע ולהגלות כי חוקות הטבע כמו מראות הניסים הכל הכל, מרצונו ואחדותו יתברך המהווה ויוצר הכל בכל עת ושעה.

(עה"פ תענית כה. גירסת הדק"ס)

א. ב. ח.

תגובה

בגליון 94 פרשת ויצא – וישלח במאמר הנפלא של רבינו שליט"א בענין ברכות שמונה עשרה אינן מעכבות זו את זו, מבאר שם רבינו בטוב טעם ודעת הגדר דמי שאינו יודע רק ברכה אחת, שהוא חייב להתפלל אותה מדין תפילה, וזה גם נכלל בתקנת תפילה שתיקנו חכמים, עיי"ש. ולפי"ז חידש שבראש חודש מי שאינו יודע לומר יעלה ויבא, לפי הראשונים שסברי שאם שכח יעו"י במנחה בר"ח צריך להתפלל ערבית שתים במוצאי ר"ח, משום שתפילת ר"ח בלא יעו"י לא נחשב כלל לתפילה, ולכן אם אינו יודע יעו"י בר"ח לא יתפלל כלל מכיון שזה לא נחשב כלל לתפילה, וחסר כל צורת תפילת ר"ח.

אבל לענ"ד יש מקום לדון בחידוש זה, משום דכל המחלוקת בחיסור יעו"י אם צריך לחזור או לא, הוא אם יעו"י חשיב כחלק מהברכה, או שהיא רק הזכרה ולא חשיב כחלק מהברכה, אבל מהיכי תיתי שאם חיסר יעו"י שזה גרע יותר מחיסור ברכה עצמה.

תדע שחיסר ברכה גרע יותר מיעו"י, דבמנחה בער"ש אם חיסר ברכה אחת, לכו"ע צריך להשלימו במעריב דשבת, אע"פ שבשבת לא יאמר אותה ברכה משום שתפילת מנחה ער"ש לא היתה כתיקונה, וכל המחלוקת הוה רק בהזכרה שצריך להזכירו כגון יעו"י, או שהתפלל תפילת חול בשבת ולא הזכיר של שבת, אבל אם חיסר ברכה לכו"ע צריך לחזור ולהתפלל.

וגם בתוס' ברכות כט: (הובא במאמר עצמו) ד"ה טעה כתבו שהחסיר ברכה שלמה גרע מלא אמר יעו"י.

הרב חיים בר"ש הירשמן

עוד יולדות - איש לרעהו
שע"י מהל עדת ירושלים בית שמש
כוס תנחומין
נשגר לידידיו החשוב הפועל רבות למען הכלל ובפרט לארגונו החשוב הרב **מאיר דוד שוטלנד** שליט"א על פטירת אחותו ע"ה המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

כוס תנחומין
נשגר לידידיו החשובים הרב **יוסף שוטלנד** שליט"א והרב **אפרים שוטלנד** שליט"א על פטירת אחותו החשובה ע"ה **חיים דרוק**

כוס תנחומין
נשגר לידידיו הנחומים הרב **מאיר דוד שוטלנד** שליט"א והרב **אברהם מינצברג** - אלעזר מ. וייספיש אהרן מינצברג

כולל עבודת ישראל
כוס תנחומים
נשגר בזה את תנחומיו לידידיו הגדול אשר עומד במסירתו ונאמנותו למען הצלחת הכולל הרב **מאיר דוד שוטלנד** שליט"א על סילוקה של אחותו מרת **נחמה שיינא וייספיש** ע"ה המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא תוסיפו לדאבה עוד **חברי הכולל**

ברכת מזל טוב חמה ולבבית
שלוחה בזה לאחינו / גיס חיקר והחשוב הרב **שמואל מאיר אנשין** שליט"א ומשפחתו לרגל הולדת בתו שתחי' יה"ר שיוצא לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים המצריכים מקרב לב **דוד אנשין - אברהם אהרן לוי - ברוך אנשין**

כוס תנחומין
נשגר לגיסנו חיקר, איש חמודות הרב **מאיר דוד שוטלנד** שליט"א על סילוקה של אחותו מרת **נחמה שיינא וייספיש** ע"ה **משה חיים, עמרם, בלוי**

כוס תנחומין
נשגר לידידיו החשוב, הפועל רבות למען הכלל הרב **מאיר דוד שוטלנד** שליט"א על סילוקה של אחותו מרת **נחמה שיינא וייספיש** ע"ה **אורי שפירא**

כוס תנחומים
אשר בזה ליד"נ חיקר, כלי המעלות, חיקר שביקרים הרב **מאיר דוד שוטלנד** שליט"א על סילוקה של אחותו החשובה מרת **נחמה שיינא וייספיש** ע"ה המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, ולא תוסיפו לדאבה עוד **מאיר רוזנברג**

ברכת מזל טוב
שלוחה בזה לאחינו הדגול והחשוב הרב **אברהם יצחק קרישנסקי** שליט"א לרגל נישואיו בנו החשוב **שמעון דב** הי"ו מבחורי ישיבת תורת ירושלים בשעט"רם **ראובן, שמואל, שלמה, קרישנסקי**

ברכת מזל טוב
שלוחה בזה לידידיו חיקר והחשוב הרב **נחמן רובינשין** שליט"א לרגל נישואיו עב"ג בשעט"רם **שלום שטיינברג - אלעזר משה ויספיש אליעזר לוצקין - משה לייב לוי**

ברכת מזל טוב
ברגשות עזים הגי' ליד"נ בכל טוב, את ידי'נ הנערץ, מרביהם חסדי החבורה והמוכרת בכל מידה נמונה הרב **שמואל מאיר אנשין** שליט"א בלידת בתו. **יצחק דוד חשין**

ברכת מזל טוב
שלוחה בזה לידידיו חיקר והנעלה, איש חמודות, כלי המעלות, מאיר פנים לכל אדם הרב **שמואל מאיר אנשין** שליט"א לרגל הולדת בתו תחי' יה"ר שירוויח רוב נחת דקדושה ממונה ומכלל יו"ח מתוך בריאות ונחת והרחבת הדעת **יצחק ולס - שלום שטיינברג יהושע פרוש - אברהם חיים חשין**

ברכת מזל טוב
שלוחה בזה לידידיו חיקר והנעלה הרב **אריה מרדכי קרישנסקי** שליט"א לרגל הולדת בתו שתחי' **שלום שטיינברג - מתתיהו דייטש נתן גוטפריד - יצחק ולס**

ברכת מזל טוב
שלוחה בזה לידידיו חיקר והחשוב הרב **נחמן רובינשין** שליט"א לרגל נישואיו עב"ג בשעט"רם **שלום שטיינברג - אלעזר משה ויספיש אליעזר לוצקין - משה לייב לוי**

ברכת מזל טוב
שלוחה בזה לידידיו חיקר והחשוב הרב **נחמן רובינשין** שליט"א לרגל נישואיו עב"ג בשעט"רם **אורי שפירא - יהושע פרוש - יוסף קדיש בלוי מאיר רוזנברג - ברוך דייטש**

ברכת מזל טוב
שלוחה בזה לידידיו חיקר והחשוב, הרב **נחמן רובינשין** שליט"א לרגל הולדת בתו שתחי' יה"ר שיעלה מעלה מעלה בתורה ויר"ש, ויגדל לאילנא דברכא, ושחזקת לרוות רוב נחת דקדושה ממונה ומכלל יו"ח. **שמואל חשין**

בסימן טוב ובמזל טוב
בשבח והודיה לבורא עולם מתכבדים אנו להזמיןכם להשתתף בשמחת נישואי בנינו חיקרים החתן **שמעון דב** הכלה **חנה ליבא** שתתקיים א"ה בשעט"ר ביום רביעי פרשת שמות י"ח טבת תשס"ט באולמי 'תמיר' ירושלים החופה בשעה 5.15

נשמח לראותכם משתתפים בשמחתנו
אברהם יצחק קרישנסקי **אלה נחום קרישנסקי**

ברכת מזל טוב חמה ולבבית
אשר בזה קדם ידיו נש"י, רעי כאחי, איש ברוך הכשרות ורב המעלות, לשונו עט סופר מהיר, מחשבו ופארי אברכי קהילתנו הרב"ג ר' **יעקב היילר** שליט"א לרגל חבר מצוה לבנו חיקר **כמו משה יהושע נ"י** יה"ר שיעלה מעלה מעלה בתורה ויר"ש, ויגדל לאילנא דברכא, כעתירות ידיו בלוי' **עובדיה הומינר**

לע"נ אימי מורתי מרת **חנה ב"ר שניאור זלמן** ע"ה נלב"ע א' טבת תשס"א הונצח ע"י בנה הרב **מנדל רבינשין** שליט"א